

**ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (έκτο τμήμα)
της 21ης Ιανουαρίου 1999 ***

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-215/96 και C-216/96,

που έχουν ως αντικείμενο δύο αιτήσεις του Tribunale di Genova (Ιταλία) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ, με τις οποίες ζητείται, στο πλαίσιο διαφορών που εκκρεμούν ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Carlo Bagnasco κ.λπ.

και

Banca Popolare di Novara soc. coop. arl (BPN) (C-215/96),

Cassa di Risparmio di Genova e Imperia SpA (Carige) (C-216/96),

η έκδοση προδικαστικής απόφασης ως προς την ερμηνεία των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης ΕΚ ενόψει ορισμένων ενοποιημένων τραπεζικών όρων που επιβάλλει στα μέλη της η Associazione Bancaria Italiana κατά τη σύναψη συμβάσεων για το άνοιγμα πίστωσης σε αλληλόχρεο λογαριασμό και για τη γενική ρήτρα εγγυήσεως,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα),

συγκείμενο από τους G. Hirsch (εισηγητή), πρόεδρο του δευτέρου τμήματος, προεδρεύοντα του έκτου τμήματος, G. F. Mancini, J. L. Murray, H. Ragnemalm και Κ. Μ. Ιωάννου, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: D. Ruiz-Jarabo Colomer
γραμματέας: R. Grass

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

- οι Bagnasco κ.λπ., εκπροσωπούμενοι από την Anna Collivadino, δικηγόρο Γένουας,
- η Banca Popolare di Novara soc. coop. arl (BPN), εκπροσωπούμενη από τον Giacomo Traverso, δικηγόρο Γένουας,
- η Cassa di Risparmio di Genova e Imperia SpA (Carige), εκπροσωπούμενη από τη Laura Granata, δικηγόρο Γένουας,
- η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον καθηγητή Umberto Leanza, προϊστάμενο της υπηρεσίας διπλωματικών διαφορών του Υπουργείου Εξωτερικών, επικουρούμενο από τον Oscar Fiumara, avvocato dello Stato,
- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τη Fabiola Mascardi και τον Wouter Wils, μέλη της Νομικής Υπηρεσίας,

έχοντας υπόψη την έκθεση του εισηγητή δικαστή,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 15ης Ιανουαρίου 1998,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Με δύο διατάξεις της 15ης Μαΐου 1996, οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 21 Ιουνίου 1996, το Tribunale di Genova υπέβαλε, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ, τέσσερα προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία των άρθρων 85 και 86 της ίδιας Συνθήκης ενόψει ορισμένων ενοποιημένων τραπεζικών όρων (Norme bancarie uniformi, στο εξής: ΕΤΟ) που επιβάλλει στα μέλη της η Associazione Bancaria Italiana (ένωση ιταλικών τραπεζών, στο εξής: ΕΙΤ) κατά τη σύναψη των συμβάσεων για το άνοιγμα πίστεως σε αλληλόχρεο λογαριασμό και για τη γενική ρήτρα εγγυήσεως.
- 2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο δύο διαφορών, όσον αφορά μεν την υπόθεση C-215/96, μεταξύ των Bagnasco κ.λπ., αφενός, και της Banca Popolare di Novara soc. coop. arl (στο εξής: BPN), αφετέρου, και, όσον αφορά την υπόθεση C-216/96, μεταξύ των Bagnasco κ.λπ., αφενός, και της Cassa di Risparmio di Genova e Imperia SpA (στο εξής: Carige), αφετέρου, επ' αφορμή της εξοφλήσεως των χορηγηθεισών από τα εν λόγω τραπεζικά ιδρύματα πιστώσεων.
- 3 Οι ανακόπτοντες των κυρίων δικών, ήτοι ο C. Bagnasco, ως πρωτοφειλέτης, και οι εγγυητές του, ως αλληλέγγυοι οφειλέτες, άσκησαν ανακοπή κατά δύο — προσωρινώς εκτελεστών — διαταγών πληρωμής που εξέδωσε την 1η Ιουνίου 1992 ο πρόεδρος του Tribunale di Genova, κατόπιν αιτήσεων της BPN και της Carige αντιστοίχως, για την καταβολή

στην BPN του ποσού των 222 440 332 ιταλικών λιρών (LIT), ήτοι αναλυτικώς:

- ποσού ύψους 170 440 332 LIT ως χρεωστικού υπολοίπου του αλληλοχρέου λογαριασμού επ' ονόματι του C. Bagnasco, δυνάμει συμβάσεως συναφθείσας στις 8 Οκτωβρίου 1991, εντόκως από 1ης Απριλίου 1992 με επιτόκιο 17 %
- ποσού ύψους 9 400 000 LIT ως χρεωστικού υπολοίπου του αλληλοχρέου λογαριασμού επ' ονόματι του C. Bagnasco, δυνάμει συμβάσεως συναφθείσας στις 27 Δεκεμβρίου 1991, εντόκως από 1ης Απριλίου 1992 με επιτόκιο 17,50 %
- ποσού ύψους 21 600 000 LIT, αντιστοιχούντος σε τέσσερις προεξοφληθείσες από την BPN συναλλαγματικές εις διαταγήν που είχε εκδώσει η προσωπική εταιρία Fidaurum του C. Bagnasco, με την τριτεγγύηση των λοιπών ανακοπτώντων, η οποία παρεσχέθη στις 22 Ιανουαρίου 1992, για ποσό 5 400 000 LIT ενός εκάστου κεχωρισμένως, εντόκως από τις 22 Μαΐου 1992 με επιτόκιο 10 %, και
- ποσού ύψους 21 000 000 LIT εκ τίτλων πληρωτέων από τη Sbardella, προεξοφληθέντων και πιστωθέντων στον αλληλόχρεο λογαριασμό «υπό την επιφύλαξη της εξοφλήσεως από τον κύριο οφειλέτη», καθώς και εκ συστάσεως ενεχύρου επί τίτλων, πληρωτέων πάντοτε από τη Sbardella, προεξοφληθέντων από τον C. Bagnasco, τίτλων οι οποίοι κατέστησαν απαιτητοί εκ μέρους του προσώπου εις βάρος του οποίου διαμαρτυρήθηκαν, με συνέπεια την κατ' εφαρμογήν των διατάξεων της συμβάσεως απώλεια εκ μέρους του εν λόγω προσώπου των δικαιωμάτων του ακόμη και επί των μη ληξιπροθέσμων τίτλων, εντόκως από την ημερομηνία εκδόσεως της διαταγής πληρωμής με επιτόκιο 15 %,

στην Carige του ποσού των 124 119 497 LIT, ήτοι αναλυτικώς:

- ποσού ύψους 48 798 664 LIT ως χρεωστικού υπολοίπου αλληλοχρέου λογαριασμού επ' ονόματι του C. Bagnasco, δυνάμει συμβάσεως συναφθείσας στις 28 Αυγούστου 1989, εντόκως από 11ης Ιουνίου 1992 με επιτόκιο 17,50 %

— ποσού ύψους 75 320 833 LIT, εντόκως από 11ης Ιουνίου 1992 με επιτόκιο ύψους 15 %, αντιστοιχούντος σε «τραπεζική χρηματοδότηση» ύψους 95 000 000 LIT, συμφωνηθείσα στις 12 Νοεμβρίου 1991, στα πλαίσια της οποίας ο C. Bagnasco είχε εκδώσει 19 συναλλαγματικές εις διαταγήν.

- 4 Η διαταγή πληρωμής κατά των ανακοπτόντων των κυρίων δικών, οι οποίοι είναι αλληλέγγυοι οφειλέτες, εκδόθηκε λόγω της οπισθογραφήσεως εκ μέρους τους των ανεξοφλήτων συναλλαγματικών εις διαταγήν και δυνάμει της «γενικής ρήτηρας εγγυήσεως» (fidejussione omnibus), την οποία αποδέχθηκαν μέχρις ύψους 300 000 000 LIT (υπόθεση C-215/96) και 195 000 000 LIT (υπόθεση C-216/96).
- 5 Οι τελευταίοι κάλεσαν το αιτούν δικαστήριο να αναγνωρίσει την έλλειψη κύρους και/ή το μη αντιτάξιμο των επιδίκων διαταγών πληρωμής ή — επικουρικώς — να προσδιορίσει το πράγματι οφειλόμενο στις δύο τράπεζες ποσό. Επικαλούνται ιδίως το ασυμβίβαστο προς τα άρθρα 85 και 86 της Συνθήκης των ΕΤΟ επί των οποίων θεμελιώνουν τις απαιτήσεις τους οι καθών οι ανακοπές των κυρίων δικών.
- 6 Κατά το Tribunale di Genova, γίνεται δεκτό ότι τα άρθρα 85 και 86 της Συνθήκης παρέχουν στους ιδιώτες δικαιώματα τα οποία οι τελευταίοι μπορούν να επικαλεσθούν ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Ομοίως, οι επιβαλλόμενοι από την ΕΙΤ έναντι των τραπεζών που είναι μέλη της ΕΤΟ, οι οποίοι εφαρμόζονται «ως έχουν» από το σύνολο των ιταλικών τραπεζών στις σχέσεις με την πελατεία τους, αποτελούν συμφωνία και, ιδίως, απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων, κατά την έννοια του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης.
- 7 Πάντως, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι ορισμένες ρήτρες των συμβάσεων για το άνοιγμα πίστεως σε αλληλόχρεο λογαριασμό και για τη γενική ρήτηρα εγγυήσεως θέτουν το ζήτημα του συμβιβαστού τους προς τις διατάξεις των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης.

- 8 Όσον αφορά τις συμβάσεις για το άνοιγμα πίστεως σε αλληλόχρεο λογαριασμό, το αιτούν δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι συμβάσεις που συνήψε ο C. Bagnasco με τη BPN προβλέπουν, στο σημείο 2, την εφαρμογή ετησίως επιτοκίου 17 και 17,5 %, πλέον προμηθείας ύψους 0,125 % επί του ανωτάτου χρεωστικού υπολοίπου για κάθε ημερολογιακό τρίμηνο ή κλάσμα τριμήνου.
- 9 Εξάλλου, στο εν λόγω σημείο 2 διευκρινίζεται ότι: «τα επιτόκια (...) μπορούν να αυξηθούν ή μειωθούν λόγω αλλαγών που σημειώνονται στην αγορά χρήματος». Το σημείο 12 της σύμβασης ορίζει ότι «εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια των τραπεζών να τροποποιήσουν οποτεδήποτε το επιτόκιο (...) μέσω γνωστοποιήσεως που αφισκοκολλάται στα καταστήματά τους ή καθ' οποιονδήποτε άλλο τρόπο που κρίνουν προσφορότερο». Παρόμοιες ρήτρες, επαναλαμβανόμενες στην πρότυπη σύμβαση της EIT, περιλαμβάνονται και στη σύμβαση του C. Bagnasco με την Carige.
- 10 Σύμφωνα με το αιτούν δικαστήριο, μόνον ο αρχικός καθορισμός του επιτοκίου δανεισμού είναι προϊόν ευθείας διαπραγματεύσεως μεταξύ των συμβαλλομένων, ενώ η μεταγενέστερη αύξηση του επιτοκίου λόγω επελθουσών μεταβολών στην αγορά χρήματος είναι αδύνατο να προβλεφθεί και, εν πάση περιπτώσει, είναι δυσχερώς προβλεπτή εκ μέρους του πελάτη της τράπεζας. Έτσι, ενισχύεται η εξουσία της τράπεζας να αποφασίσει τη χρονική στιγμή που μεταβάλλεται το επιτόκιο καθώς και τον τρόπο γνωστοποίησεως των αλλαγών στους πελάτες.
- 11 Όσον αφορά τη γενική ρήτρα εγγυήσεως, το Tribunale di Genova παρατηρεί ότι οι συναφείς ρήτρες που περιλαμβάνονται στην πρότυπη σύμβαση της EIT, αλλά και των συμβάσεων που αποτελούν αντικείμενο των υπό κρίση υποθέσεων, αφορούν:
- την ανάληψη της υποχρεώσεως καταβολής εγγυήσεως «με το ίδιο επιτόκιο που προβλέπεται για την εγγυώμενη πράξη, εν πάση δε περιπτώσει όχι κατώτερο του ισχύοντος τραπεζικού επιτοκίου», «για την εκπλήρωση οποιασδήποτε υποχρεώσεως έναντι της τράπεζας, λόγω τραπεζικών πράξεων οποιασδήποτε φύσεως, η διενέργεια των οποίων εκ μέρους του προαναφερθέντος προσώπου (ή του αντικαθιστώντος αυτό) είχε ήδη επιτραπεί ή επιτραπεί στη συνέχεια» επίσης, η ρήτρα εγγυήσεως διασφαλίζει «οποιαδήποτε

άλλη υποχρέωση που υπέχει ο κύριος οφειλέτης έναντι της τράπεζας ανά πάσα στιγμή σε σχέση με εγγυήσεις που έχει ήδη παράσχει ή πρόκειται να παράσχει στο μέλλον ο ίδιος οφειλέτης στην τράπεζα προς το συμφέρον των τρίτων» (οπότε ο «μηχανισμός της ρήτηρας εγγύηση επί εγγυήσεως» μπορεί να επεκταθεί, όσον αφορά τους ενδιαφερομένους, κατά τρόπον ώστε να καθίσταται στην πράξη απεριόριστος και ανεξέλεγκτος),

- στο σημείο 5, την υποχρέωση του εγγυητή να τηρείται ενήμερος της περιουσιακής καταστάσεως του οφειλέτη, ειδικότερα δε να ενημερώνεται από τον ίδιο για την πορεία των σχέσεών του με την τράπεζα, η οποία απαλλάσσεται από την υποχρέωση να απαιτεί από τον εγγυητή ειδική έγκριση προβλεπόμενη στο άρθρο 1956 του Ιταλικού Αστικού Κώδικα, το οποίο έχει ως εξής: «Ο εγγυητής απαλλάσσεται των μελλουσών υποχρεώσεών του εφόσον ο δανειστής, χωρίς ειδική έγκριση εκ μέρους του εγγυητή, χορήγησε πίστωση σε τρίτο, μολονότι γνώριζε ότι η περιουσιακή κατάσταση του τελευταίου είχε καταστεί τοιαύτη, ώστε να καθίσταται σημαντικά δυσχερέστερη η ικανοποίηση του δανείου»,
- στο σημείο 6, την παραίτηση του εγγυητή από το δικαίωμά του να υποχρεώσει την τράπεζα να ενεργήσει εντός των προθεσμιών που προβλέπει το άρθρο 1957 του Αστικού Κώδικα, σύμφωνα με το οποίο: «Ο εγγυητής εξακολουθεί να ευθύνεται και μετά το ληξιπρόθεσμο της κυρίας οφειλής, εφόσον ο δανειστής κίνησε εντός έξι μηνών τη διαδικασία ικανοποίησης της απαιτήσεώς του έναντι του οφειλέτη, συνεχίζοντας αμελητί τη διαδικασία». Σύμφωνα με το ίδιο σημείο 6 της πρότυπης συμβάσεως, ο εγγυητής εξακολουθεί να ευθύνεται, κατά παρέκκλιση από το άρθρο 1957, «ακόμη και αν η τράπεζα δεν κίνησε τη διαδικασία ικανοποίησης της απαιτήσεώς της κατά του οφειλέτη και των ενδεχομένων συνοφειλετών και δεν συνέχισε τη διαδικασία», εξακολουθώντας, με τον τρόπο αυτό, να ευθύνεται αλληλεγγύως «μέχρι πλήρους εξοφλήσεως της οφειλής, χωρίς προθεσμίες, ούτε όρους»,
- στο σημείο 7, παράγραφος 1, την υποχρέωση που ανέλαβε ο εγγυητής να «καταβάλει πάραυτα στην τράπεζα», «κατόπιν απλής έγγραφης αιτήσεως, ακόμη και σε περίπτωση ασκήσεως ανακοπής εκ μέρους του οφειλέτη, ποσά οφειλόμενα ως κεφάλαια, τόκοι, έξοδα, επιβαρύνσεις, φόροι και άλλες παρεπομένες δαπάνες»,
- στο σημείο 7, παράγραφος 3, τη δήλωση ότι «για τον καθορισμό της οφειλής εξ εγγυήσεως εις βάρος του εγγυητή, των κληρονόμων, διαδόχων και των

ελκόντων εξ αυτού δικαιώματα, αποτελούν αποδεικτικά στοιχεία τα λογιστικά έγγραφα της τράπεζας, η οποία δεν οφείλει, πάντως, να κοινοποιήσει, με δική της πρωτοβουλία, στον εγγυητή οποιοδήποτε έγγραφο σχετικά με την κατάσταση των λογαριασμών και των εν γένει σχέσεών της με τον οφειλέτη»,

- στο σημείο 7, παράγραφος 5, την παρέκκλιση από το άρθρο 1939 του Αστικού Κώδικα, σύμφωνα με το οποίο: «Η εγγύηση προϋποθέτει έγκυρη κύρια οφειλή, υπό την επιφύλαξη της αναλήψεως υποχρέωσης υπό ανικάνου», με συνέπεια «η υποχρέωση να διατηρεί όλες τις έννομες συνέπειές της, έστω και αν η κυρία οφειλή είναι, για οποιοδήποτε λόγο, άκυρη, υπό την έννοια ότι ο εγγυητής υπέχει, σε περίπτωση αναγνώρισεως ως ανυποστάτου ή ακυρώσεως της κυρίας οφειλής, την υποχρέωση που θα τον βάρυνε αν ήταν ο ίδιος πρωτοφειλέτης».
- 12 Όσον αφορά το σύνολο των ανωτέρω ρητρών, το αιτούν δικαστήριο, εκτιμώντας ότι καθίσταται λυσιτελής απόφαση του Δικαστηρίου επί των ποσών που η BPN και η Carige θεωρούν ότι τους οφείλονται δυνάμει των συναφθεισών από τον C. Bagnasco συμβάσεων για το άνοιγμα αλληλοχρέων λογαριασμών και δυνάμει της εγγυήσεως που παρέσχον για την καταβολή των εν λόγω ποσών οι άλλοι ανακόπτοντες των κυρίων δικών, ανέστειλε τη διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα τέσσερα προδικαστικά ερωτήματα:

«Ερωτάται

- 1) αν οι ενοποιημένοι τραπεζικοί όροι (ΕΤΟ) που επέβαλε η ΕΙΤ στα μέλη της σχετικά με τη σύναψη των συμβάσεων, αντικείμενο των οποίων είναι το άνοιγμα πίστεως σε αλληλόχρεο λογαριασμό, συμβιβάζονται, ως θεσπισθέντες και εφαρμοζόμενοι ομοιομόρφως και υποχρεωτικώς από τις τράπεζες που είναι μέλη της ΕΙΤ και κατά το μέτρο που εξαρτούν το άνοιγμα πίστεως από σύστημα προσδιορισμού των επιτοκίων, το οποίο δεν έχει οριστεί προηγουμένως, ούτε δύναται να προσδιοριστεί από τον πελάτη, με τη διάταξη του άρθρου 85 της Συνθήκης, ως εκ του ότι είναι σε θέση να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και έχουν ως αντικείμενο και ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη στρέβλωση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς·
- 2) ποια αποτελέσματα μπορεί να συνεπάγεται η ενδεχόμενη αναγνώριση του υπό το πρώτο ερώτημα ασυμβιβάστου επί των αντιστοιχών ρητρών των συμβάσεων με αντικείμενο το άνοιγμα πίστεως σε αλληλόχρεο λογαριασμό,

συμβάσεων που συνάπτουν παρεπομένως οι τράπεζες, μέλη της ΕΙΤ, με ιδιώτες, δεδομένου ότι το σύνολο των τραπεζών, μελών της ΕΙΤ, μπορούν να θεωρηθούν, κατά την έννοια και για τους σκοπούς του άρθρου 86 της Συνθήκης, ως κατέχουσες συλλογική δεσπόζουσα θέση επί της εθνικής αγοράς πίστεως, εντός της οποίας η εφαρμογή στην πράξη των εν λόγω κανόνων (σχετικά με τον καθορισμό του επιτοκίου δανεισμού σε περίπτωση υπερβάσεως του πιστωτικού ορίου) εμφανίζεται ως καταχρηστική.

- 3) αν οι ΕΤΟ που επέβαλε η ΕΙΤ στα μέλη της αναφορικά με τη σύμβαση η οποία περιλαμβάνει τη “γενική ρήτρα εγγυήσεως”, προς παροχή εγγυήσεως για το άνοιγμα πίστεως — κατά το μέτρο που θεσπίζονται και ισχύουν ομοιομόρφως και υποχρεωτικώς εκ μέρους των τραπεζών, μελών της ΕΙΤ — συμβιβάζονται, σε σχέση με τις επί μέρους ρήτρες οι οποίες προαναφέρθηκαν στο σκεπτικό της παρούσας διατάξεως και στο σύνολό τους, προς τη διάταξη του άρθρου 85 της Συνθήκης, ως εκ του ότι είναι σε θέση να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και έχουν ως αντικείμενο και ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη στρέβλωση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς·
- 4) ποια αποτελέσματα μπορεί να συνεπάγεται η ενδεχόμενη αναγνώριση του υπό του τρίτου ερωτήματος ασυμβιβάστου επί των αντιστοίχων ρητρών των συμβάσεων που περιλαμβάνουν τη “γενική ρήτρα εγγυήσεως” και επί των ιδίων συμβάσεων που συνάπτουν παρεπομένως οι τράπεζες κεχωρισμένως, δεδομένου ότι το σύνολο των τραπεζών, μελών της ΕΙΤ, μπορούν να θεωρηθούν, κατά την έννοια και για τους σκοπούς του άρθρου 86 της Συνθήκης, ως κατέχουσες συλλογική δεσπόζουσα θέση επί της εθνικής αγοράς πίστεως, επί της οποίας η εφαρμογή στην πράξη της εν λόγω κανονιστικής ρυθμίσεως εμφανίζεται ως καταχρηστική.»

¹³ Κατ’ αρχάς, πρέπει να διευκρινισθεί ότι μετά τη σύναψη των επιδίκων συμβάσεων των κυρίων δικών τροποποιήθηκε η εφαρμοστέα στο άνοιγμα πίστεως σε αλληλόχροο λογαριασμό ιταλική κανονιστική ρύθμιση. Πράγματι, ο νόμος 154/92 τροποποίησε το καθεστώς της γενικής ρήτρας εγγυήσεως, επιβάλλοντας στις τράπεζες την υποχρέωση να καθορίζουν εκ των προτέρων το ανώτατο εγγυημένο ποσό.

- 14 Επίσης, με το από 22 Φεβρουαρίου 1993 σημείωμα, η ΕΙΤ αποφάσισε να γνωστοποιήσει στην Επιτροπή τους ενοποιημένους τραπεζικούς όρους προκειμένου η τελευταία να τους εξετάσει υπό το φως του άρθρου 85 της Συνθήκης. Τα ίδια έγγραφα κοινοποιήθηκαν και στην Banca d'Italia (στο εξής: Τράπεζα της Ιταλίας), ως αρμόδια εθνική αρχή για την εφαρμογή της κανονιστικής ρυθμίσεως σε θέματα προστασίας του ανταγωνισμού και της αγοράς πίστεως.
- 15 Με έγγραφο της 7ης Ιουλίου 1993, η Επιτροπή ενημέρωσε την Τράπεζα της Ιταλίας σχετικά με την απόφασή της να εξετάσει αποκλειστικά 3 από τις 26 γνωστοποιηθείσες συμφωνίες. Χωρίς να λάβει θέση επί του ζητήματος ως προς το αν όντως περιορίζεται ο ανταγωνισμός, η Επιτροπή γνωστοποίησε ότι η πλειονότητα των συμφωνιών, μεταξύ των οποίων οι αφορώσες το άνοιγμα πίστεως σε αλληλόχρεο λογαριασμό και τη γενική ρήτρα εγγυήσεως, δεν είναι προφανώς σε θέση να επηρεάσουν, ολοσχερώς ή σημαντικώς, το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών. Διευκρίνισε συναφώς ότι, αφενός, οι εν λόγω τραπεζικές υπηρεσίες περιορίζονται στο εθνικό έδαφος και αφορούν οικονομικές δραστηριότητες, οι οποίες, σύμφωνα με συμβατική διάταξη ή λόγω της ιδίας της φύσεώς τους, πρέπει να ασκούνται μόνο στο ιταλικό έδαφος ή επιδρούν σε πολύ περιορισμένο βαθμό στο μεταξύ των κρατών μελών εμπόριο και, αφετέρου, ότι είναι περιορισμένη η συμμετοχή των θυγατρικών ή των παραρτημάτων χρηματοδοτικών ιδρυμάτων. Κατόπιν αυτού, γνωστοποίησε ότι δεν είχε την πρόθεση να συνεχίσει τις έρευνες σχετικά με τις ανωτέρω συμφωνίες, εκτιμώντας ότι το άρθρο 85 της Συνθήκης δεν ετύγχανε εφαρμογής στην περίπτωση τους.
- 16 Οι μόνες συμφωνίες που η Επιτροπή θεώρησε ότι ενέπιπταν στην αρμοδιότητά της αφορούν τους όρους σχετικά με το άνοιγμα πίστεως σε αλλοδαπά νομίσματα μέσω αλληλοχρέων λογαριασμών και με τους όρους που αφορούν τις υπηρεσίες εισπράξεως ή αποδοχής των τίτλων, εγγράφων ή πιστωτικών επιστολών στην Ιταλία ή στην αλλοδαπή.
- 17 Η Τράπεζα της Ιταλίας κίνησε στις 23 Νοεμβρίου 1993 διαδικασία δυνάμει του νόμου 287/90, το άρθρο 2, παράγραφος 2, του οποίου επαναλαμβάνει τις διατάξεις του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης, με σκοπό την εξέταση των αποκλεισθεισών από την έρευνα της Επιτροπής 23 συμφωνιών. Η διαδικασία περατώθηκε με την υπ' αριθ. 12 απόφαση της 3ης Δεκεμβρίου 1994 (*Bolletino dell'Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato* της 19ης Δεκεμβρίου 1994, έτος IV, αριθ. 48, σ. 75), σύμφωνα με την οποία η Τράπεζα της Ιταλίας αναγνώρισε ότι τόσο οι ΕΤΟ σχετικά με τις εγγυήσεις για το άνοιγμα πίστεως όσο

και οι εγγυήσεις σχετικά με το άνοιγμα πίστωσης με σκοπό τη χρήση αλληλοχρέου λογαριασμού είναι σε θέση να επηρεάσουν τον ανταγωνισμό. Με την ίδια απόφαση κλήθηκε η EIT να τροποποιήσει τις συμφωνίες και να κοινοποιήσει τις συναφείς τροποποιήσεις στα μέλη της. Επίσης, κλήθηκε η EIT να διευκρινίσει στα μέλη της ότι οι ανωτέρω ΕΤΟ έχουν απλώς χαρακτήρα προσανατολισμού, στερούμενοι οποιασδήποτε δεσμευτικής ισχύος, ούτε καν επέχοντες θέση συστάσεως, και ότι, συνακόλουθα, κάθε μέλος έχει την ευχέρεια να τους υιοθετήσει ή όχι, αλλά και να επιφέρει οποιαδήποτε τροποποίηση θα έκρινε σκόπιμη.

- 18 Εν συνεχεία της εν λόγω αποφάσεως, η EIT τροποποίησε τους ΕΤΟ σύμφωνα με τις επιταγές της Τράπεζας της Ιταλίας. Πάντως, οι ανωτέρω τροποποιήσεις δεν έχουν κανένα αναδρομικό αποτέλεσμα επί των ήδη συναφθεισών συμβάσεων.

Επί του παραδεκτού της προδικαστικής παραπομπής

- 19 Κατ' αρχάς, η BPN παρατηρεί ότι τα υποβληθέντα στο Δικαστήριο ερωτήματα είναι αλυσιτελή για την επίλυση της διαφοράς της κυρίας δίκης. Κατά την άποψή της, όπως προκύπτει από τα συμβατικά έγγραφα που προσκομίστηκαν ως αποδεικτικά στοιχεία και από τη διαταγή πληρωμής, όσον αφορά τις συμβάσεις για το άνοιγμα πίστωσης, οι ρήτρες και, συνακόλουθα, τα επιβληθέντα από την EIT μέτρα δεν αφορούν μεταβλητά επιτόκια ή επιτόκια επηρεαζόμενα από τις συνθήκες της αγοράς, αλλ' αντιθέτως αφορούν επιτόκια συμφωνημένα a priori κατά τρόπο σταθερό, ενώ, όσον αφορά την εγγύηση, πρόκειται για σύμβαση, στα πλαίσια της οποίας οποιαδήποτε ρήτρα δυνάμενη να στοιχειοθετήσει προσβολή των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης στερείται παντελώς ενδιαφέροντος.
- 20 Σύμφωνα με πάγια νομολογία, μόνο στα εθνικά δικαστήρια, στην κρίση των οποίων υποβάλλεται η διαφορά και τα οποία πρέπει να αναλαμβάνουν την ευθύνη της εκδοθησομένης αποφάσεως, εναπόκειται να εκτιμούν, ενόψει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάθε υποθέσεως, τόσο αν είναι αναγκαία η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, προκειμένου να μπορέσουν να αποφανθούν, όσο και αν τα εκ μέρους του υποβαλλόμενα στο Δικαστήριο ερωτήματα ασκούν

επιρροή στη διαφορά της κύριας δίκης (βλ. αποφάσεις της 7ης Δεκεμβρίου 1995 στην υπόθεση C-472/93, Spano κ.λπ., Συλλογή 1995, σ. I-4321, σκέψη 15, και της 10ης Ιουλίου 1997 στην υπόθεση C-373/95, Maso κ.λπ., Συλλογή 1997, σ. I-4051, σκέψη 26). Το προδικαστικό ερώτημα μπορεί να απορριφθεί ως απαράδεκτο μόνον οσάκις προκύπτει προδήλως ότι η ερμηνεία ή η εκτίμηση του κύρους ενός κοινοτικού κανόνα που ζητεί το εθνικό δικαστήριο δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης (βλ., ιδίως, προαναφερθείσα απόφαση Spano κ.λπ., σκέψη 15, καθώς και απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1995 στην υπόθεση C-415/93, Bosman, Συλλογή 1995, σ. I-4921, σκέψη 61).

- 21 Στην προκειμένη περίπτωση, αρκεί η διαπίστωση ότι οι συναφθείσες μεταξύ των διαδίκων της κύριας δίκης συμβάσεις περιλαμβάνουν ρήτρες που άπτονται των ΕΤΟ, για τους οποίους το αιτούν δικαστήριο έκρινε αναγκαίο να ζητήσει από το Δικαστήριο τα απορρέοντα από το κοινοτικό δίκαιο ερμηνευτικά στοιχεία προκειμένου να εκτιμήσει κατά πόσον οι ρήτρες αυτές συμβιβάζονται με τα άρθρα 85 και 86 της Συνθήκης.
- 22 Υπό τις περιστάσεις αυτές, οι ενστάσεις της BPN σχετικά με το παραδεκτό των προδικαστικών ερωτημάτων δεν μπορούν να γίνουν δεκτές και επιβάλλεται να τους δοθεί απάντηση.

Επί του πρώτου ερωτήματος

- 23 Με το πρώτο ερώτημά του, το εθνικό δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν οι ΕΤΟ έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα να περιορίζουν τον ανταγωνισμό ή δύνανται να επηρεάζουν το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών, κατά την έννοια του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης, ως εκ του ότι παρέχουν τη δυνατότητα στις τράπεζες να μεταβάλλουν ανά πάσα στιγμή το επιτόκιο, στα πλαίσια των συμβάσεων σχετικά με το άνοιγμα πίστωσης σε αλληλόχρεο λογαριασμό, λόγω αλλαγών στην αγορά χρήματος, και τούτο μέσω γνωστοποιήσεως που αφισοκολλείται στα καταστήματά τους ή κατά τρόπον που αυτές κρίνουν προσφορότερο.

- 24 Οι ανακόπτοντες στις κύριες δίκες υποστηρίζουν ότι στην Ιταλία υφίσταται συμφωνία για τον καθορισμό των επιτοκίων που εφαρμόζουν οι τράπεζες έναντι των οφειλετών τους και ότι υφίστανται ακόμη και συμβάσεις και/ή συμφωνίες αφορώσες τους γενικούς όρους των συμβάσεων, η επεξεργασία των οποίων μέσω των ΕΤΟ λαμβάνει χώρα εντός της ΕΙΤ και τους οποίους οι τράπεζες εντάσσουν αυτομάτως στις πρότυπες συμβάσεις που θέτουν ενώπιον της πελατείας τους. Δυνάμει των ανωτέρω ρητρών, η κατάσταση του πρωτοφειλέτη και του εγγυητή, ανεξάρτητα από την ιθαγένειά τους, οι οποίοι δεσμεύονται ενώπιον ιταλικής τράπεζας, καθίσταται ασθενέστερη σε σχέση με την κατάσταση οποιουδήποτε άλλου οφειλέτη και/ή εγγυητή διαπραγματευομένου με τράπεζα άλλου κράτους μέλους.
- 25 Άλλωστε, ούτε το βασικό επιτόκιο αποτελεί προϊόν ελεύθερης διαπραγματεύσεως μεταξύ των μερών, εφόσον οι τράπεζες, μέλη της ΕΙΤ, οφείλουν να τηρούν τις αποφάσεις του συνασπισμού· επομένως, είναι αδιανόητο να μπορεί ο πελάτης να εντοπίσει σημαντικές διαφορές μεταξύ των επιτοκίων που εφαρμόζουν τα διάφορα πιστωτικά ιδρύματα.
- 26 Κατά τους ανακόπτοντες των κυρίων δικών, οι τράπεζες διαθέτουν επίσης την ευχέρεια να μεταβάλλουν μονομερώς τα επιτόκια, τις τιμές και τους λοιπούς όρους. Η μόνη προστασία του πελάτη έγκειται στην καταγγελία της συμβάσεως. Πάντως, η δυνατότητα αυτή είναι αμιγώς θεωρητική, εφόσον ο πελάτης μπορεί να ανεύρει με μεγάλη δυσχέρεια πιστωτικό ίδρυμα εφαρμόζον διαφορετικά επιτόκια λόγω ακριβώς της υπάρξεως του συνασπισμού μεταξύ των τραπεζών. Επομένως, ο πελάτης που είναι υποχρεωμένος να ανοίξει πίστη σε αλληλόχρεο λογαριασμό βρίσκεται σε κατάσταση πλήρους υποταγής έναντι των τραπεζών, μελών της ΕΙΤ.
- 27 Η BPN υποστηρίζει ότι η υποθετική περίπτωση όπου οι συμβάσεις της θα ήσαν προϊόν δεσμεύσεων και υποχρεώσεων επιβαλλομένων από την ΕΙΤ, όπως η περίπτωση των διατάξεων περί παραπομπής, είναι παντελώς πλασματική και αδιανόητη. Επιπλέον, από την ανάλυση της επίδικης αγοράς — τόσο από απόψεως μελέτης της αγοράς καταναλωτή όσο και από γεωγραφικής απόψεως — καταδεικνύεται ότι η τραπεζική δραστηριότητα δεν αφήνει αρκούντως ευρύ περιθώριο, ώστε να καθίσταται εφικτή η εφαρμογή ενιαίας τραπεζικής «πολιτικής», ικανής να παρεμποδίσει, περιορίσει ή νοθεύσει τον ανταγωνισμό.

- 28 Η Carige υπογραμμίζει ότι το εφαρμοζόμενο σε θέματα μη εξ ολοκλήρου προσδιορισμένων ούτε δυναμένων να προσδιορισθούν επιτοκίων καθεστώς συμβιβάζεται με το άρθρο 85 της Συνθήκης εφόσον δεν αποτελεί προϊόν συμφωνιών μεταξύ επιχειρήσεων δυναμένων να επηρεάσουν αισθητά τον ανταγωνισμό στην αγορά της παροχής υπηρεσιών σε θέματα μεταβίβασης κεφαλαίων.
- 29 Η Ιταλική Κυβέρνηση παρατηρεί ότι, με το έγγραφο της 22ας Φεβρουαρίου 1993, η ΕΙΤ κοινοποίησε στην Επιτροπή τις εγκυκλίους που είχε αποστείλει στα μέλη της και οι οποίες περιελάμβαναν τους ΕΤΟ, προκειμένου η τελευταία να τους εξετάσει υπό το φως του άρθρου 85 της Συνθήκης. Τα ίδια έγγραφα κοινοποιήθηκαν στην Τράπεζα της Ιταλίας, υπό την ιδιότητά της ως εθνικής αρχής αρμόδιας για την εφαρμογή της κανονιστικής ρυθμίσεως σε θέματα προστασίας του ανταγωνισμού και της αγοράς πίστεως.
- 30 Η Ιταλική Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι οι μοναδικές συμφωνίες που η Επιτροπή θεώρησε ότι εμπόδισαν την αρμοδιότητά της αφορούν τους όρους σχετικά με το άνοιγμα πίστεως για την ανάληψη χρημάτων μέσω αλληλοχρέου λογαριασμού, τους όρους σχετικά με το άνοιγμα πίστεως σε αλλοδαπά νομίσματα μέσω αλληλοχρέου λογαριασμού και τους όρους που διέπουν τις υπηρεσίες εισπράξεως ή αποδοχής των τίτλων, εγγράφων ή πιστωτικών επιστολών στην Ιταλία ή στην αλλοδαπή. Οι εν λόγω συμφωνίες είναι άσχετες προς τις παρούσες υποθέσεις.
- 31 Κατά την Επιτροπή, μολονότι δεν αποκλείεται οι επίδικες ρήτρες να έχουν περιοριστικά αποτελέσματα επί του ανταγωνισμού, υπό την έννοια ότι συνεπάγονται περιορισμό της συμβατικής ελευθερίας των τραπεζών, μελών της ΕΙΤ, πάντως, οι εν λόγω ρήτρες δεν είναι ασυμβίβαστες προς το άρθρο 85 της Συνθήκης στον βαθμό που δεν επηρεάζουν αισθητά το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών.
- 32 Επιβάλλεται να υπομνησθεί ότι, κατά το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης, είναι ασυμβίβαστες με την κοινή αγορά και απαγορεύονται όλες οι συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων, όλες οι αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων και κάθε εναρμονισμένη πρακτική που έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς.

- 33 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, για να εξεταστεί αν μία συμφωνία πρέπει να θεωρηθεί ως απαγορευόμενη λόγω του ότι έχει ως αποτέλεσμα την αλλοίωση του ανταγωνισμού, πρέπει να εξεταστεί η λειτουργία του ανταγωνισμού εντός του πραγματικού πλαισίου όπου θα διεξαγόταν αν δεν υπήρχε η επίμαχη συμφωνία (βλ. αποφάσεις της 28ης Μαΐου 1998 στην υπόθεση C-7/95 P, Deere κατά Επιτροπής, Συλλογή 1998, σ. I-3111, σκέψη 76, και C-8/95 P, New Holland Ford κατά Επιτροπής, Συλλογή 1998, σ. I-3175, σκέψη 90).
- 34 Και ναι μεν το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης δεν περιορίζει την εκτίμηση αυτή μόνο στα πραγματικά αποτελέσματα, υπό την έννοια ότι, στο πλαίσιο αυτής, πρέπει επίσης να λαμβάνονται υπόψη και τα δυνητικά αποτελέσματα της συμφωνίας επί του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς, πλην όμως μια συμφωνία δεν εμπίπτει στην απαγόρευση του άρθρου 85 αν επηρεάζει την αγορά μόνο σε ασήμαντο βαθμό (προαναφερθείσες αποφάσεις Deere κατά Επιτροπής, σκέψη 77, και New Holland Ford κατά Επιτροπής, σκέψη 91).
- 35 Συναφώς, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το άνοιγμα πίστεως σε αλληλόχρεο λογαριασμό αποτελεί τραπεζική πράξη η οποία, ως εκ της φύσεώς της, συνδέεται με την ευχέρεια της τράπεζας να τροποποιεί το συμφωνημένο επιτόκιο με γνώμονα στοιχεία αναφοράς, όπως είναι, ιδίως, οι όροι της αναχρηματοδότησεως της πίστεως εκ μέρους των τραπεζών. Καίτοι η ευχέρεια αυτή ενέχει για τον πελάτη της τράπεζας τον κίνδυνο αυξήσεως των τόκων κατά τη διάρκεια ισχύος της συμβάσεως, του προσφέρει και τη δυνατότητα μειώσεώς τους. Αφής στιγμής, όπως στην προκειμένη περίπτωση, η μεταβολή του επιτοκίου εξαρτάται από αντικειμενικά στοιχεία, όπως οι επελθούσες στην αγορά χρήματος αλλαγές, συμφωνία αποκλείουσα την ευχέρεια επιλογής σταθερού επιτοκίου δεν μπορεί να έχει αισθητά περιοριστική επίδραση επί του ανταγωνισμού.
- 36 Όσον αφορά τη ρήτρα ότι οι τράπεζες γνωστοποιούν τις μεταβολές των επιτοκίων δι' αφισκοκλήσεως στα καταστήματά τους ή με τον προσφορότερο κατά την κρίση τους τρόπο, αρκεί η διαπίστωση ότι η εν λόγω ρήτρα δεν απαγορεύει στις τράπεζες να προβλέπουν προσφορότερο τρόπο κοινοποίησεως στους πελάτες τους.

- 37 Επομένως, η απάντηση στο πρώτο ερώτημα είναι ότι οι ΕΤΟ δεν έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού, κατά την έννοια του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης, ως εκ του ότι επιτρέπουν στις τράπεζες να μεταβάλλουν ανά πάσα στιγμή τα επιτόκια, στα πλαίσια των συμβάσεων σχετικά με το άνοιγμα πίστωσης σε αλληλόχροο λογαριασμό, λόγω αλλαγών στην αγορά χρήματος, και τούτο μέσω ανακοινώσεως που αφισκοκολλάται στα καταστήματά τους ή κατά τρόπο που κρίνουν αυτές προσφορότερο.

Επί του τρίτου ερωτήματος

- 38 Με το τρίτο ερώτημα, το εθνικό δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν οι ΕΤΟ που αφορούν τη γενική ρήτρα εγγυήσεως για το άνοιγμα πίστωσης σε αλληλόχροο λογαριασμό, όπως οι περιγραφόμενες με τις διατάξεις περί παραπομπής που επαναλαμβάνονται στη σκέψη 11 της παρούσας αποφάσεως, έχουν στο σύνολό τους ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού ή δύναται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών, κατά την έννοια του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης.
- 39 Οι ανακόπτοντες των κυρίων δικών υπογραμμίζουν ότι ο παρέχων εγγύηση σε τράπεζα που λειτουργεί στην Ιταλία οφείλει, δυνάμει της ιταλικής νομολογίας, να καταβάλει όλα τα ποσά που αξιώνει η τράπεζα λόγω τραπεζικών πράξεων που πραγματοποίησε η ίδια υπέρ του πρωτοφειλέτη, ανεξάρτητα από το αν πρόκειται για συνήθειες, παρεπόμενες ή περιστασιακές, τρέχουσες ή μέλλουσες πράξεις, τη στιγμή μάλιστα κατά την οποία οι πράξεις αυτές συνεπάγονται, λόγω της διακριτικής ευχέρειας της τράπεζας, απρόβλεπτη αύξηση της συνολικής υπερβάσεως του πιστωτικού ορίου του πελάτη έναντι της εν λόγω τράπεζας κατά την εκτέλεση της τραπεζικής σχέσεως.
- 40 Προς στήριξη της επιχειρηματολογίας αυτής, οι ανακόπτοντες των κυρίων δικών παραπέμπουν στο σημείο 7, παράγραφος 5, της συμβάσεως περί εγγυήσεως, σύμφωνα με το οποίο η ανάληψη της δεσμεύσεως εξακολουθεί να παράγει όλα τα αποτελέσματά της έστω και αν η κυρία υποχρέωση είναι άκυρη για οποιονδήποτε λόγο, οπότε ο εγγυητής φέρεται, σε περίπτωση αναγνωρίσεως του ανυποστάτου της κυρίας οφειλής ή ακυρώσεώς της, ενεχόμενος όπως ακριβώς θα συνέβαινε αν είχε ενεργήσει για ίδιο λογαριασμό.

- 41 Αντίθετα, η Carige παρατηρεί ότι οι επιβαλλόμενοι από την ΕΙΤ ενοποιημένοι τραπεζικοί όροι σχετικά με τη σύμβαση γενικής ρήτηρας εγγυήσεως, η οποία επέχει θέση εγγυήσεως για το άνοιγμα πίστεως, συμβιβάζονται με το άρθρο 85 της Συνθήκης, εφόσον δεν είναι ικανοί να επηρεάσουν αισθητά τον ανταγωνισμό επί της αγοράς λόγω της φύσεως των παρεχομένων υπηρεσιών.
- 42 Η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι, απ' όσα έχουν μέχρι σήμερα περιέλθει σε γνώση της για το διασυνοριακό ρεύμα της προσφοράς και της ζήτησεως τραπεζικών υπηρεσιών σχετικά με το άνοιγμα πίστεως σε αλληλόχρεο λογαριασμό και τη γενική ρήτηρα εγγυήσεως, οι επίδικες υπηρεσίες δεν ενέχουν προφανώς καθοριστική σημασία για την είσοδο στην ιταλική χρηματοδοτική αγορά τραπεζών προερχομένων από άλλα κράτη μέλη. Παραπέμποντας στην επιχειρηματολογία που ανέπτυξε με το έγγραφο της 7ης Ιουλίου 1993, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι οι ΕΤΟ, βάσει των οποίων συνήφθησαν οι δύο επίδικες συμβάσεις, δεν πληρούν τη μία από τις αναγκαίες προϋποθέσεις για την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης, ήτοι να είναι ικανοί να επηρεάσουν αισθητά το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών.
- 43 Πρωταρχικώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι η εγγύηση συνιστά κλασική μορφή διασφαλίσεως, ιδίως του χρεωστικού υπολοίπου ενός αλληλοχρέου λογαριασμού. Κατά το ιταλικό δίκαιο, η εγγύηση αποτελεί αντικείμενο ειδικής ρυθμίσεως στον Αστικό Κώδικα, παρέκκλιση από την οποία χωρεί μόνον υπό ορισμένες προϋποθέσεις.
- 44 Στον βαθμό που οι ΕΤΟ θέτουν «κανόνες αφορώντες την εγγύηση που διασφαλίζει τις τραπεζικές πράξεις», κατά παρέκκλιση από τη ρύθμιση του Αστικού Κώδικα, στοχεύουν στη διασφάλιση των απαιτήσεων των τραπεζών με τον πλέον αποτελεσματικό τρόπο.
- 45 Αντίθετα, επειδή οι κανόνες αυτοί, σύμφωνα με τις διαπιστώσεις του αιτούντος δικαστηρίου, είναι υποχρεωτικοί για τα μέλη της ΕΙΤ, περιορίζουν τη συμβατική ελευθερία των τραπεζών υπό την έννοια ότι τις παρεμποδίζουν να προσφέρουν στους πελάτες τους, οι οποίοι ζητούν το άνοιγμα πίστεως, ευνοϊκότερες συνθήκες για τη σχετική σύμβαση εγγυήσεως. Πάντως, η σύμβαση αυτή υφίσταται

μόνον παρεπομένως σε σχέση με μια κυρία σύμβαση, της οποίας αποτελεί στην πράξη συνήθως προϋπόθεση (βλ. απόφαση της 17ης Μαρτίου 1998 στην υπόθεση C-45/96, Dietzinger, Συλλογή 1998, σ. I-1199, σκέψη 18).

- 46 Υπό τις περιστάσεις αυτές, αντί να εξετασθεί ευθύς εξαρχής το ζήτημα αν ο εν λόγω περιορισμός της συμβατικής ελευθερίας έχει αισθητές συνέπειες στον ανταγωνισμό, πρέπει κατ' αρχάς να αναλυθεί το ζήτημα των ενδεχομένων επιπτώσεων επί του εμπορίου μεταξύ κρατών μελών εκ ρητρών όπως αυτές που περιλαμβάνουν οι επίδικες, στα πλαίσια των κυρίων δικών, συμβάσεις γενικής ρήτρας εγγυήσεως.
- 47 Συναφώς, όπως προκύπτει από πάγια νομολογία, για να μπορεί μια συμφωνία μεταξύ επιχειρήσεων να επηρεάζει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, πρέπει να μπορεί να πιθανολογείται σε επαρκή βαθμό, βάσει ενός συνόλου αντικειμενικών νομικών ή πραγματικών στοιχείων, ότι μπορεί να επηρεάζει άμεσα ή έμμεσα, πραγματικά ή δυνητικά, τα εμπορικά ρεύματα μεταξύ των κρατών μελών κατά τρόπο που θα έθετε σε κίνδυνο την πραγματοποίηση των στόχων μιας ενιαίας αγοράς μεταξύ των κρατών (βλ. απόφαση της 11ης Ιουλίου 1985 στην υπόθεση 42/84, Remia κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 1985, σ. 2545, σκέψη 22). Έτσι, ο επηρεασμός του ενδοκοινοτικού εμπορίου προκύπτει εν γένει από τη συνδρομή πολλών παραγόντων, οι οποίοι, λαμβανόμενοι μεμονωμένα, δεν θα ήσαν κατ' ανάγκη αποφασιστικοί (βλ. απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1994 στην υπόθεση C-250/92, DLG, Συλλογή 1994, σ. I-5641, σκέψη 54).
- 48 Επίσης, κατά πάγια νομολογία, και μεν το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης δεν απαιτεί οι διαλαμβανόμενες στη διάταξη αυτή συμφωνίες να επηρεάζουν αισθητά το ενδοκοινοτικό εμπόριο, επιβάλλει όμως να αποδεικνύεται ότι οι συμφωνίες αυτές είναι ικανές να έχουν ένα τέτοιο αποτέλεσμα (βλ. απόφαση της 17ης Ιουλίου 1997 στην υπόθεση C-219/95 P, Ferriere Nord κατά Επιτροπής, Συλλογή 1997, σ. I-4411, σκέψη 19).
- 49 Εν προκειμένω, επειδή πρόκειται για τις συνέπειες του καθεστώτος της γενικής ρήτρας εγγυήσεως επί του ενδοκοινοτικού εμπορίου, εννοείται ότι οι θυγατρικές ή τα παραρτήματα τραπεζών άλλων κρατών μελών που έχουν εγκατασταθεί στην Ιταλία υποχρεούνται να εφαρμόζουν, προκειμένου να τύχουν των πλεονεκτημάτων που συνεπάγεται η ιδιότητα του μέλους της EIT, τους ΕΤΟ και να παραιτούνται με τον τρόπο αυτό από την εφαρμογή ευνοϊκότερων όρων. Ομοίως,

λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι οι ιταλικές τράπεζες είναι στην πλειονότητά τους μέλη της EIT, οι πελάτες που επιθυμούν να συνάψουν σύμβαση για το άνοιγμα πίστωσης σε αλληλόχρεο λογαριασμό ενδέχεται να έχουν περιορισμένες δυνατότητες επιλογής τράπεζας, εφόσον η σύναψη παρομοίας συμβάσεως εξαρτάται από τη σύσταση εγγυήσεως υπαγομένης στους ανωτέρω ΕΤΟ, από τους οποίους δεν μπορεί, κατ' ουσίαν, να παρεκκλίνει.

- 50 Γεγονός είναι ότι, κατ' αρχήν, η απάντηση στο ερώτημα αν οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης πληρούνται ή όχι εξαρτάται από περίπλοκες οικονομικές εκτιμήσεις αποκείμενες, ενδεχομένως, στο εθνικό δικαστήριο, σύμφωνα με κριτήρια που θέτει η νομολογία του Δικαστηρίου. Πάντως, σε ορισμένες περιπτώσεις και ενόψει των δεικτών που παρέχει το Δικαστήριο, η ανάλυση αυτή δεν παρίσταται αναγκαία (βλ. προαναφερθείσα απόφαση DLG, σκέψη 55). Αυτό συμβαίνει εν προκειμένω.
- 51 Συναφώς, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι η Επιτροπή, η οποία επελήφθη με πρωτοβουλία της EIT του ζητήματος του συμβιβαστού των ρητρών περί της γενικής ρήτρας εγγυήσεως προς το άρθρο 85 της Συνθήκης, διαπίστωσε ότι η επίδικη τραπεζική υπηρεσία αφορά οικονομικές δραστηριότητες που επηρεάζουν σε πολύ περιορισμένο βαθμό το μεταξύ κρατών μελών εμπόριο και ότι είναι περιορισμένη η συμμετοχή μη ιταλικών θυγατρικών ή παραρτημάτων χρηματοδοτικών ιδρυμάτων (βλ. σκέψη 15 της παρούσας αποφάσεως). Επίσης, η Επιτροπή διευκρίνισε, απαντώντας σε ερώτηση του Δικαστηρίου, ότι η πιθανή χρήση των συμβάσεων για το άνοιγμα πίστωσης και της γενικής ρήτρας εγγυήσεως εκ μέρους της κυρίας πελατείας των ξένων τραπεζών, ήτοι των μεγάλων επιχειρήσεων και των αλλοδαπών επιχειρηματιών, δεν έχει μεγάλη σημασία και εν πάση περιπτώσει δεν έχει αποφασιστική σημασία για την επιλογή των αλλοδαπών τραπεζών να εγκατασταθούν ή όχι στην Ιταλία, στον βαθμό που οι συμβάσεις όπως οι επίδικες στις κύριες δίκες χρησιμοποιούνται σπανίως από τέτοιου είδους πελατεία. Οι ανωτέρω διαπιστώσεις της Επιτροπής δεν αναιρούνται στο πλαίσιο της παρούσας δίκης.
- 52 Εξάλλου, από κανένα άλλο στοιχείο της δικογραφίας δεν μπορεί να πιθανολογηθεί επαρκώς ότι η διστακτικότητα των πελατών που επιθυμούν να συνάψουν σύμβαση για το άνοιγμα πίστωσης σε αλληλόχρεο λογαριασμό, κατά την επιλογή τράπεζας λόγω της υπάρξεως των ΕΤΟ που αφορούν τη γενική ρήτρα εγγυήσεως, είναι ικανή να επηρεάσει αισθητά το ενδοκοινοτικό εμπόριο.

- 53 Επομένως, στο τρίτο ερώτημα επιβάλλεται η απάντηση ότι οι ΕΤΟ σχετικά με τη γενική ρήτρα εγγυήσεως, σκοπός των οποίων είναι η εγγυοδοσία για το άνοιγμα πίστωσης σε αλληλόχροο λογαριασμό και οι οποίοι παρεκκλίνουν από τις κοινές διατάξεις περί εγγυήσεως, όπως είναι οι όροι στα πλαίσια των κυρίων δικών, δεν είναι σε θέση, στο σύνολό τους, να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, κατά την έννοια του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης.

Επί του δευτέρου και του τετάρτου ερωτήματος

- 54 Με το δεύτερο και το τέταρτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο επιδιώκει κατ' αρχάς να διευκρινίσει αν η εφαρμογή των ανωτέρω ΕΤΟ συνιστά, κατά την έννοια του άρθρου 86 της Συνθήκης, καταχρηστική εκμετάλλευση συλλογικής δεσπόζουσας θέσεως εκ μέρους των τραπεζών, μελών της ΕΙΤ. Ακολουθώς, το αιτούν δικαστήριο προβληματίζεται ως προς τις συνέπειες που μπορεί να έχει το τυχόν ασυμβίβαστο των εν λόγω ΕΤΟ με τα άρθρα 85 και 86 της Συνθήκης επί των ρητρών που αντιστοιχούν στις συμβάσεις που συνήψαν με τους πελάτες τους οι τράπεζες.
- 55 Η BPN δεν αντιλαμβάνεται τους λόγους για τους οποίους οι επίδικες ρήτρες μπορούν να θεωρηθούν ως έκφραση δεσπόζουσας θέσεως, δεδομένου ότι η αυτοσυγκράτηση που απορρέει από το ανώτατο όριο υπερβάσεως και από τις ρήτρες βάσει των οποίων αναγνωρίζονται υπέρ του εγγυητή ειδικά δικαιώματα καταγγελίας, πληροφορήσεως κ.λπ., έρχεται σε αντίθεση με την περίπτωση της υλοποίησεως, μέσω ρητρών με ενιαίο περιεχόμενο ή μέσω «συμφωνίας», συμβατικής βουλήσεως σκοπούσας στον περιορισμό του ελεύθερου ανταγωνισμού και προερχομένης από πρόσωπα ξένα προς την εν λόγω ευθεία συμβατική σχέση.
- 56 Η Επιτροπή υπογραμμίζει κατ' αρχάς, παραπέμποντας στη νομολογία του Δικαστηρίου (βλ. απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 1995 στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-140/94, C-141/94 και C-142/94, DIP κ.λπ., Συλλογή 1995, σ. I-3257, σκέψεις 26 και 27), ότι το γεγονός απλώς και μόνον ότι η ΕΙΤ περιλαμβάνει το σύνολο σχεδόν των ιταλικών τραπεζών δεν φαίνεται να είναι επαρκές ώστε να συναχθεί το συμπέρασμα ότι τα μέλη της κατέχουν από κοινού συλλογική δεσπόζουσα θέση.

- 57 Κατά την Επιτροπή, δεν μπορεί προφανώς να προβληθεί ούτε ο ισχυρισμός ότι, ακόμη και αν γινόταν δεκτό ότι οι τράπεζες, μέλη της ΕΙΤ, κατέχουν από κοινού συλλογική δεσπόζουσα θέση, οι μορφές συμπεριφοράς που περιγράφει το εθνικό δικαστήριο συνιστούν κατάχρηση της εν λόγω θέσεως.
- 58 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά το άρθρο 86 της Συνθήκης, είναι ασυμβίβαστη με την κοινή αγορά και απαγορεύεται, κατά το μέτρο που δύναται να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, η καταχρηστική εκμετάλλευση από μία ή περισσότερες επιχειρήσεις της δεσπόζουσας θέσεώς τους εντός της κοινής αγοράς ή σημαντικού τμήματός της.
- 59 Χωρίς να απαιτείται η εξέταση του ζητήματος αν τράπεζες, μέλη της ΕΙΤ, κατέχουν συλλογική δεσπόζουσα θέση κατά την έννοια του άρθρου 86 της Συνθήκης, αρκεί η διαπίστωση ότι, εφόσον, όπως προκύπτει από την εξέταση του πρώτου ερωτήματος, η μεταβολή των επιτοκίων που εφαρμόζονται σε αλληλόχροο λογαριασμό εξαρτάται από αντικειμενικά στοιχεία, όπως είναι οι επελθούσες στην αγορά χρήματος αλλαγές, η συμπεριφορά αυτή σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να συνιστά καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσεως κατά την έννοια του άρθρου 86 της Συνθήκης.
- 60 Όσον αφορά τους ΕΤΟ σχετικά με τη γενική ρήτρα εγγυήσεως, ο σκοπός των οποίων έγκειται στη διασφάλιση του ανοίγματος πίστωσης σε αλληλόχροο λογαριασμό, όπως προκύπτει από την εξέταση του τρίτου ερωτήματος, η εφαρμογή τους, στο σύνολό τους, δεν είναι ικανή να επηρεάσει αισθητά το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών.
- 61 Υπό τις περιστάσεις αυτές, η απάντηση στο δεύτερο και το τέταρτο ερώτημα είναι ότι η εφαρμογή των ανωτέρω ΕΤΟ δεν αποτελεί καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσεως κατά την έννοια του άρθρου 86 της Συνθήκης.

- 62 Λαμβάνοντας υπόψη τις απαντήσεις επί των προηγουμένων ερωτημάτων, παρέλκει η απάντηση επί του ερωτήματος ως προς τα αποτελέσματα που μπορεί να έχει επί των αντιστοιχουσών σε συναφθείσες με τους πελάτες τους συμβάσεις από τις τράπεζες ρητρών το τυχόν ασυμβίβαστο των ΕΤΟ προς τα άρθρα 85 και 86 της Συνθήκης.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 63 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Ιταλική Κυβέρνηση και η Επιτροπή, που κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους των κυρίων δικών τον χαρακτήρα παρεμπύπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα),

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με διατάξεις της 15ης Μαΐου 1996 το Tribunale di Genova, αποφαινεται:

- 1) **Οι ενοποιημένοι τραπεζικοί όροι δεν έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού, κατά την έννοια του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΚ, ως εκ του ότι επιτρέπουν στις τράπεζες να μεταβάλλουν ανά πάσα στιγμή τα επιτόκια, στα πλαίσια των συμβάσεων σχετικά με το άνοιγμα πίστωσης σε αλληλόχρεο λογαριασμό, λόγω αλλαγών**

στην αγορά χρήματος, και τούτο μέσω ανακοινώσεως που αφισοκολλάται στα καταστήματά τους ή κατά τρόπο που κρίνουν αυτές προσφορότερο.

- 2) Οι ενοποιημένοι τραπεζικοί όροι σχετικά με τη γενική ρήτρα εγγυήσεως, σκοπός των οποίων είναι η εγγυοδοσία για το άνοιγμα πίστωσης σε αλληλόχρεο λογαριασμό και οι οποίοι παρεκκλίνουν από τις κοινές διατάξεις περί εγγυήσεως, όπως είναι οι όροι στα πλαίσια των κυρίων δικών, δεν είναι σε θέση, στο σύνολό τους, να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, κατά την έννοια του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης.
- 3) Η εφαρμογή των ανωτέρω ενοποιημένων τραπεζικών όρων δεν αποτελεί καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσεως κατά την έννοια του άρθρου 86 της Συνθήκης ΕΚ.

Hirsch

Mancini

Murray

Ragnemalm

Ιωάννου

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 21 Ιανουαρίου 1999.

Ο Γραμματέας

Ο Πρόεδρος του έκτου τμήματος

R. Grass

P. J. G. Kapteyn